

Antonina Kurtok – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo, adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Prowadzi badania z zakresu literatury chorwackiej i bośniacko-hercegowińskiej. Zajmuje się również chorwacko-węgierskimi kontaktami literackimi oraz ich kontekstami historycznymi, kulturowymi, społecznymi i politycznymi. Jest autorką m.in. monografii *Kulturalne i literackie konteksty relacji chorwacko-węgierskich w XIX i XX wieku* (Katowice, 2019).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3815-8017>

e-mail: antonina.kurtok@us.edu.pl

Antonina Kurtok

Operacja „Oluja” w chorwackiej pamięci zbiorowej: praktyki upamiętniające i wybrane narracje tożsamościowe

Przeprowadzona w sierpniu 1995 roku operacja „Oluja” („Burza”) stanowi jedno z kluczowych wydarzeń w historii współczesnej Chorwacji, które nie tylko istotnie przyczyniło się do zakończenia konfliktu zbrojnego po rozpadzie Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii – SFRJ (1991–1995)¹, lecz także funkcjonuje jako fundament współczesnej chorwackiej tożsamości narodowej i mitologii państwowej. Celem niniejszego artykułu jest omówienie chorwackich praktyk upamiętniających i wybranych narracji tożsamościowych poświęconych operacji „Burza” oraz wskazanie ich znaczenia i roli w kształtowaniu i podtrzymywaniu pamięci zbiorowej w przestrzeni publicznej. Koncentrując się świadomie tylko na perspektywie chorwackiej, chcę zobrazować, w jaki sposób operację „Oluja” przedstawia

¹ Konflikt zbrojny (1991–1995), do którego doszło po rozpadzie SFRJ, w dyskursie chorwackim funkcjonuje jako *domovinski rat* – „wojna niepodległościowa” / „wojna ojczyźniana”, w serbskim zaś nosi miano *građanski rat*, a więc „wojna domowa”. Jak konkluduje Maciej Czerwiński „Różnica obu pojęć sprowadza się do tego, że podczas gdy strona serbska chce pokazać, że był to konflikt lokalny między dwoma frakcjami we wspólnym państwie, tak Chorwaci akcentują jego niepodległościowy charakter” (Czerwiński, 2020, s. 664). Coraz częściej w kontekście wojny tej używa się określenia „wojna postjugosłowiańska”. W niniejszym tekście terminy „wojna niepodległościowa”, „wojna ojczyźniana” i „wojna postjugosłowiańska” będą stosowane wymiennie.

się, celebruje i upamiętnia w chorwackim dyskursie publicznym, i tym samym ukazać, jak poszczególne elementy obchodów rocznicowych wpływają na kształt pamięci zbiorowej oraz na konstytuowanie i wzmacnianie narodowego mitu zwycięstwa.

Badanie opisane poniżej opiera się na interdyscyplinarnej analizie dyskursu narracji tożsamościowych oraz na analizie i opisie praktyk komemoratywnych towarzyszących obchodom rocznicowym. W swoich rozważaniach uwzględniłam zarówno elementy oficjalnej narracji, jak i praktyki społeczne i medialne, które razem tworzą dynamiczny i złożony obraz chorwackiego rozumienia i interpretacji operacji „Oluja”.

Mimo szerokiego zainteresowania tym wydarzeniem mniej uwagi poświęca się kompleksowej analizie praktyk komemoratywnych i narracji tożsamościowych, które warunkują kształtowanie się zbiorowej pamięci o operacji „Oluja”. Najwięcej miejsca temu zagadnieniu poświęcił interdyscyplinarny zespół pod kierownictwem Vjerana Pavlakovicia i Davora Paukovicia. W ramach realizowanego przez cztery lata projektu FRAMANT dokonał on wieloaspektowej analizy procesów konstytuowania nacji i tożsamości zbiorowej oraz zbadał praktyki komemoratywne właściwe dla Chorwacji XX wieku. Najważniejsze rezultaty prowadzonych badań opublikowano w wydanej w 2022 roku monografii *Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti. Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj* (Pavlaković i in., 2022). Biorąc pod uwagę to, że w toku realizacji projektu zgromadzono bogaty, różnorodny i wartościowy materiał źródłowy – opracowaniu poddano bowiem m.in. wywiady z uczestnikami obchodów rocznicowych, przemowy poszczególnych „aktorów” uroczystości komemoratywnych, a także uwzględniono medialne przekazy im towarzyszące – w niniejszym tekście dokonam syntezy najważniejszych ustaleń chorwackich badaczy. Staną się one ponadto ważnym punktem odniesienia i stworzą ramy tematyczne i analityczne moich rozważań. Problematykę sprawiedliwości tranzycyjnej, pojednania i polityki pamięci w krajach byłej Jugosławii po wojnach lat dziewięćdziesiątych z uwzględnieniem wyzwań związanych z budowaniem wspólnej pamięci, przewyciężaniem nacjonalizmu oraz trwałymi podziałami społecznymi porusza Vjeran Pavlaković także w artykule *Transitional justice, reconciliation and collective memory in the Balkans* (Pavlaković, 2025). Zagadnienie form narracji i pamięci o wojnie w Chorwacji oraz sposoby ich interpretacji, m.in. w czasie oficjalnych instytucjonalnych komemoracji, omawia Andriana Benčić Kužnar w tekście *Domovinski rat i rad sjećanja: od komunikacijskog prema kulturnom sjećanju* (Benčić Kužnar, 2020). Podobną tematykę, jednakże z większym naciskiem na politykę pamięci, omawia również Tamara Banjeglav w rozdziale *Sjećanje na rat ili rat sjećanja? Promjene u politikama sjećanja u Hrvatskoj od 1990.*

godine do danas (Banjeglav, 2012). Cenne w kontekście miejsc pamięci (ściślej, pomników) są także ustalenia Ljiljany Dobrovšak zawarte w artykule *Spomenici kao mjesta sjećanja na ratove u Hrvatskoj u 20. stoljeću* (Dobrovšak, 2022). Dla moich rozważań istotna okazała się również monografia Magdaleny Rekšć *Wyobrażenia zbiorowe społeczeństw byłej Jugosławii w XXI wieku. Perspektywa politologiczna* (Rekšć, 2019), zwłaszcza zaś rozdział poświęcony pamięci zbiorowej i narracjom pamięci. Ponadto w swoich rozważaniach wykorzystałam materiały prasowe dotyczące kolejnych obchodów rocznicy operacji „Oluja” dostępne na popularnych chorwackich portalach informacyjnych oraz komunikaty publikowane na oficjalnych stronach instytucji państwowych (kancelarii premiera i ministerstwa spraw wewnętrznych).

Interpretacja i (re)waloryzacja wydarzeń oraz postaci z minionego stulecia dziejów Chorwacji – obejmujących przede wszystkim II wojnę światową, powstanie i funkcjonowanie SFRJ oraz rozpad państwa titowskiego i wynikające z tego konflikty postjugosłowiańskie – stanowi w Chorwacji jedno z kluczowych zagadnień debaty publicznej. Dyskusje te mają charakter zarówno wewnętrzny i koncentrują się na antagonizmach krajowej sceny politycznej, jak i zewnętrzny, zwłaszcza w kontekście relacji na linii Zagrzeb–Belgrad. Ożywienie tej polemiki jest najbardziej widoczne w okresach poprzedzających wybory na różnych szczeblach oraz w trakcie wydarzeń komemoratywnych obejmujących rocznice, przemówienia publiczne, odsłanianie pomników czy też ustanawianie i celebrowanie świąt państwowych i dni pamięci. Praktyki upamiętniające – definiowane jako „kulturowa forma uobecniania przeszłych wydarzeń bądź osób w celu oddania im czci przez określoną grupę społeczną, która w ten sposób potwierdza własną tożsamość” (Saryusz-Wolska & Traba, 2014, s. 509) – odgrywają kluczową rolę w polityce pamięci, gdyż stanowią integralny element konstrukcji biografii narodu (Anderson, 1997, ss. 197–199). Zarządzanie pamięcią historyczną rozumiane jako system symboli i wyobrażeń o przeszłości, które są aktywowane w przestrzeni publicznej (Stryjek, 2020, s. 15), pozwala elitom politycznym na prezentację określonej wizji historii opartej na selektywnej rekonstrukcji przeszłości oraz wykorzystywanie jej jako narzędzia legitymizacji władzy i realizacji określonych interesów politycznych (Pavlaković & Pauković, 2022, s. 10; Stryjek, 2020, s. 14). Praktyki komemoratywne pełnią funkcję dwukierunkową: oddziałują dośrodkowo, integrując i konstytuując wspólnotę narodową, kształtując treści pamięci zbiorowej z uwzględnieniem wymiarów czasowych i przestrzennych, czego przejawem jest kalendarz świąt państwowych (Assmann, 2020, s. 54). Z drugiej zaś strony działają odśrodkowo, manifestując na zewnątrz ciągłość i trwałość wspólnoty wraz z uwierzytelnieniem jej historycznych praw do terytorium.

W kontekście chorwackim wśród świąt państwowych (*državni blagdani*) i dni pamięci (*spomendani*) szczególne miejsce zajmują te związane z wydarzeniami z historii najnowszej – II wojną światową oraz wojną ojczyźnianą². Stanowią one bowiem rdzeń symboliki państwowej i podstawowe źródło narracji historycznej (Stryjek, 2020, s. 12). Jak zauważają Vjeran Pavlaković i Davor Pauković, fundament narracji historycznej Chorwacji to opowieść o „tysiącletniej walce o niepodległe państwo”³ (Pavlaković & Pauković, 2022, s. 20). W przypadku wojny postjugosłowiańskiej ukształtowały się natomiast dwie dominujące narracje: wiktymizacyjna, oparta na wizerunku bohaterskiej ofiary, i heroizacyjna, skoncentrowana na triumfie zwycięzców.

Pierwszą z nich symbolizuje przede wszystkim Vukovar. Miasto, które przez niemal trzy miesiące skutecznie opierało się armii jugosłowiańskiej, ostatecznie upadło jesienią 1991 roku, stając się tragicznym symbolem cierpienia i ofiary. Zbrodnia na pacjentach tamtejszego szpitala oraz masowe groby na Ovčarze do dziś pozostają zasadniczym elementem chorwackiej pamięci zbiorowej (Czerwiński, 2020, s. 653; Nazor, 2011, ss. 104–105; Pavličević, 2004, ss. 524–530). Dyskurs na temat Vukovaru często przyjmuje formę martyrologiczną. Metonimizacja tego miejsca i wydarzenia z jednej strony uwypukla tragiczne losy miasta, z drugiej zaś egzemplifikuje jego prometeizm⁴ – Vukovar jest więc określany nie tylko mianem miejsca pamięci (chorw. *mjesto sjećanja*), ale także „miasta ofiary” (chorw. *žrtva*) czy też – najczęściej – „miasta bohatera” (chorw. *grad heroj*). Materialnym śladem, swego rodzaju pomnikiem cierpienia

² Należą do nich m.in.: święta państwowe – Dan državnosti (pol. Dzień Państwowości), obecnie obchodzony 30 maja na pamiątkę podjęcia przez chorwacki parlament Konstytucyjnej uchwały o suwerenności i niepodległości Republiki Chorwacji (25 czerwca 1991 roku; w latach 2001–2019 Dzień Państwowości obchodzono 25 czerwca); Dan pobjede i domovinske zahvalnosti i Dan hrvatskih branitelja (pol. Dzień Zwycięstwa i Wdzięczności za Ojczyznę oraz Dzień Obrońców Chorwacji), obchodzony 5 sierpnia. Święto ustanowione w 1996 roku, ale dopiero od 2008 roku formalnie upamiętnia także chorwackich obrońców; Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata i Dan sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje (pol. Dzień Pamięci o Ofiarach Wojny Ojczyźnianej oraz Dzień Pamięci o Ofiarach Vukovaru i Škabrnji), obchodzony 18 listopada (tj. w dniu wkroczenia armii jugosłowiańskiej do Vukovaru i masakry dokonanej na ludności cywilnej w Škabrnji) ku czci wszystkich ofiar wojny postjugosłowiańskiej; dni pamięci (ich nazwy wskazują, jakim wydarzeniom lub komu je poświęcono) – Dan međunarodnog priznanja Republike Hrvatske i Dan mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja (pol. Dzień Międzynarodowego Uznania Republiki Chorwacji oraz Dzień Pokojowej Reintegracji Chorwackiego Regionu Dunajskiego) przypadający na 15 stycznia; Dan osnivanja Narodne zaštite u Republici Hrvatskoj (pol. Dzień Utworzenia Gwardii Narodowej w Republice Chorwacji) ustalony na 15 marca; Dan spomena na hrvatske žrtve u borbi za slobodu i nezavisnost (pol. Dzień Pamięci o Chorwackich Ofiarach w Walce o Wolność i Niepodległość) obchodzony w niedzielę najbliższą 15 maja; Dan neovisnosti (pol. Dzień Niepodległości), obchodzony obecnie 25 czerwca, przy czym w latach 2001–2019 obchodzono był 8 października i miał status święta; Dan sjećanja na nestale osobe u Domovinskom ratu (pol. Dzień Pamięci o Osobach Zaginionych w Wojnie Ojczyźnianej) wyznaczony na 30 sierpnia.

³ Wszelkie tłumaczenia (o ile nie zaznaczono inaczej w bibliografii) pochodzą od autorki artykułu.

⁴ Powszechnie uznaje się, że mimo ostatecznego upadku Vukovaru opór stawiany siłom armii jugosłowiańskiej – biorąc pod uwagę chociażby nierówność zasobów militarnych obu stron – znacząco opóźnił postępy wroga, dając Chorwatom czas na przygotowanie się do dalszej obrony. Utrzymanie oporu przez tak długi okres miało kluczowe znaczenie strategiczne w kontekście całej wojny. Po pierwsze, zwróciło uwagę społeczności międzynarodowej na agresję i brutalność armii jugosłowiańskiej, co doprowadziło do uzyskania większego wsparcia przez stronę chorwacką. Po drugie, niezłomna i odważna obrona Vukovaru podniosła morale społeczeństwa, motywując inne miasta do kontynuowania walki i obrony przed agresją.

i oporu Vukovaru stała się regularnie ostrzeliwana przez armię jugosłowiańską wieża ciśnień – *Vukovarski vodotoranj* – która obecnie stanowi najbardziej rozpoznawalny symbol miasta. Zachowane mimo prac konserwacyjno-renowacyjnych ślady ostrzału materializują rany wspólnoty i służą jako świadectwo cierpienia, oporu i ofiarności obrońców.

Drugą narrację uosabia operacja „Oluja”⁵, która zajmuje centralne miejsce w chorwackim dyskursie heroizacyjnym, stając się jednym z najważniejszych symboli suwerenności państwa i jedności narodowej. W chorwackim przekazie wydarzenie to jest często gloryfikowane – nazywane jest „wyjątkowym”, „bitwą wszechczasów”, „punktem zwrotnym w chorwackich dziejach” (np. Pleša, 2015, s. 135), a towarzyszące mu opisy eksponują przede wszystkim jej zwycięski aspekt legitymizujący niepodległość chorwackiego państwa i jego władz, natomiast marginalizują lub wręcz przemilczają skutki humanitarne wojskowego triumfu (Stevanović, 2019). W tym kontekście utrwaliła się także różnica w społecznych praktykach pamięci: wojna w Vukovarze jest upamiętniana, w Kninie zaś – miejscu kulminacji operacji „Oluja” – jest ona świętowana (Pavlaković & Pauković, 2022, s. 18). Świętuje się jednak nie samo doświadczenie wojny, lecz zwycięstwo interpretowane jako realizacja wielowiekowego marzenia o wolności i niepodległości.

Sukces operacji „Burza”, który stał się kamieniem węgielnym nowej chorwackiej narracji historycznej, w pełni wpisuje się również w rozumienie mitu założycielskiego. Jak konstatuje Jan Assmann: „przeszłość utrwalona i uzewnętrzniona jako historia fundacyjna staje się mitem niezależnie od stopnia swej prawdziwości” (Assmann, 2020, s. 91). „Oluja” spełnia tę funkcję, stając się mitem założycielskim (chorw. *osnivački mit*) Chorwacji *redivivus* – symbolem jedności narodu i jego zdolności do osiągania wspólnych zwycięstw (Banjeglav, 2012, s. 145; Stryjek, 2020, s. 554).

Aby jednak w pełni zrozumieć znaczenie operacji „Burza” i dlaczego zyskała ona status wydarzenia fundacyjnego, należy syntetycznie zarysować okoliczności powstania Republiki Serbskiej Krajiny i procesy prowadzące do jej likwidacji⁶. Niedługo po wybuchu wojny między chorwackimi siłami rządowymi i serbskimi bojownikami wspieranymi przez Jugosłowiańską

⁵ W niniejszym tekście zostaną przywołane tylko te informacje związane z operacją „Burza”, które są niezbędne do należytej egzemplifikacji omawianych zagadnień. Celem artykułu nie jest całościowa rekonstrukcja przebiegu działań wojennych ani szczegółowa analiza narracji historycznych związanych z tą operacją militarną. Wydarzenie to zostało już stosunkowo dobrze omówione w literaturze przedmiotu – zarówno bardziej ogólnie w kontekście całego konfliktu zbrojnego, jak i szczegółowo, jako odrębne zagadnienie. Wybór literatury: Goldstein (2008, ss. 739–751); Marijan (2007); Marijan i Barić (2020); Nazor (2007, ss. 7–27, 2011, ss. 149–187); Pleša (2015, ss. 135–143); Šokčević (2016, ss. 530–578); Korzeniewska-Wiszniewska (2015, ss. 361–397); Czerwiński (2020, ss. 632–665). Szczegółowy wykaz źródeł nt. wojny niepodległościowej dostępnych w chorwackich zbiorach bibliotecznych znajduje się w opublikowanej bibliografii: *Bibliografija zbirke knjižnične građe o domovinskom ratu* (Špac, 2023).

⁶ W artykule *Operacja „Oluja” i spory wokół jej interpretacji* Mirella Korzeniewska-Wiszniewska dogłębnie analizuje problematykę operacji „Burza”, uwzględniając w swym opracowaniu zarówno perspektywę chorwacką, jak i serbską oraz istotne kontrowersje z nią związane (Korzeniewska-Wiszniewska, 2015, ss. 361–397).

Armię Ludową (chorw. Jugoslavenska narodna armija – JNA)⁷ Serbowie zamieszkujący terytorium Chorwacji sprzeciwili się proklamowanej przez Chorwatów niepodległości państwa i ogłosili jednostronnie utworzenie własnej, niezależnej republiki⁸. Zgodnie z szeroko powielanym w chorwackim dyskursie publicznym przekazem ludność serbska obawiała się pozbawienia praw w nowym państwie, co poskutkowało ogłoszeniem niezależności przez zajmowane przez nią tereny – głównie we wschodniej i południowej Chorwacji, gdzie 21 grudnia 1991 roku oficjalnie powstało, nieuznawane jednak przez społeczność międzynarodową, parapaństwo: Republika Serbskiej Krajiny (chorw. Republika Srpske Krajine – RSK). Chorwacja przez wiele lat podejmowała próby odzyskania kontroli nad swoimi terytoriami, zarówno metodami dyplomatycznymi, jak i, finalnie, militarnymi, jednak bez skutku – przede wszystkim ze względu na brak rzeczywistego wsparcia ze strony wspólnoty międzynarodowej. Dopiero po politycznych zmianach w Chorwacji w 1994 roku rząd podjął decyzję o przygotowaniu szerzej zakrojonej ofensywy mającej na celu wyzwolenie z rąk serbskich znacznych części terytorium państwa (także terenów zachodniej Hercegowiny) zajmowanych przez Serbów, w tym tzw. Krajiny. Majowa operacja „Bljesak” („Błysk”) w 1995 roku zakończyła się dla Chorwatów sukcesem i odzyskaniem zachodniej części Slawonii, podnosząc morale i będąc impulsem do działań prowadzących do ostatecznej reintegracji kraju. Sprawność tych akcji ujawniła także słabość serbskich separatystów oraz brak wsparcia ze strony Slobodana Miloševicia⁹ do udzielenia im skutecznej pomocy, co interpretowano w Chorwacji jako klucz do dalszych działań ofensywnych (Goldstein, 2008, s. 746; Pavlaković & Pauković, 2022, s. 32).

⁷ Wówczas w Jugosłowiańskiej Armii Ludowej dominowali już Serbowie.

⁸ Należy jednak zaznaczyć, że już latem 1990 roku Serbowie na zamieszkiwanych terenach Chorwacji utworzyli Serbski Okręg Autonomiczny (chorw. Srpska autonomna oblast – SAO) w reakcji na zintensyfikowane dążenia niepodległościowe Chorwacji oraz wprowadzenie nowej konstytucji, która ograniczyła prawa Serbów do statusu mniejszości narodowej. Chorwaccy Serbowie – w dużej mierze za sprawą politycznej propagandy – wyrażali obawy związane z możliwością odrodzenia się politycznych idei i praktyk z czasów II wojny światowej. Jednocześnie okręg autonomiczny stopniowo się rozszerzał (Goldstein, 2008, ss. 661–664; Korzeniewska-Wiszniewska, 2015, ss. 367–368; Paszkiewicz, 2003, s. 120).

⁹ Ivo Goldstein wskazuje, że mimo iż Republika Serbskiej Krajiny uzyskała mniej lub bardziej otwarte wsparcie zarówno ze strony bośniackich Serbów, jak i Federalnej Republiki Jugosławii, to jednak już na początku 1992 roku pojawiły się napięcia wewnątrz obozu serbskiego. Bośniaccy i chorwaccy Serbowie dążyli wówczas do połączenia swoich „organizmów państwowych”, co miało być pierwszym krokiem w kierunku realizacji idei Wielkiej Serbii. Slobodan Milošević, obawiając się reakcji społeczności międzynarodowej, powstrzymał jednak te zamiary, a ponadto przekonywał władze chorwackie, że taki cel nie jest zamiarem Serbii i nie zostanie zrealizowany. Goldstein podkreśla także, że zgodnie z ustaleniami między separatystami i Belgradem RSK miała pozostać w granicach Chorwacji, o ile nie zaistnieją okoliczności sprzyjające przyłączeniu Krajiny do Serbii. Jednocześnie zaznacza, że separatyści serbscy nie zawsze podporządkowywali się sugestiom czy rozkazom Miloševicia, licząc na jego niezmiennie wsparcie. Przykładem niesubordynacji może być przypadek premiera RSK Borislava Miketicia, polityka bliskiego Miloševićowi, usuniętego z urzędu przez radykalne skrzydło pod przywództwem Milana Marticia w związku z prowadzonymi przez niego negocjacjami i ustępstwami wobec strony chorwackiej. Martić, ignorując zmieniające się realia polityczne oraz sytuację na froncie, konsekwentnie dążył do realizacji radykalnych planów. Zdaniem chorwackiego historyka mogło to być jedną z przyczyn braku zdecydowanego wsparcia Belgradu dla RSK w czasie operacji „Burza” (Goldstein, 2008, ss. 739–748).

Pod wpływem wcześniejszych sukcesów strona chorwacka przystąpiła do organizacji najważniejszej z perspektywy własnej narracji narodowej operacji wojskowej – „Burzy”. W ujęciu chorwackich historyków „od wyniku operacji «Burza» zależało przetrwanie Chorwacji w granicach uznanych przez społeczność międzynarodową”, a „niepowodzenie tej operacji miałoby fatalne i długotrwałe konsekwencje dla integralności terytorialnej Republiki Chorwacji” (Nazor, 2007, s. 7). Przedstawiciele strony serbskiej na początku 1995 roku odrzucili propozycję pokojowego planu Z-4, forsowanego przez ambasadorów państw zachodnich, przewidującego szeroką autonomię serbską w granicach Chorwacji (Goldstein, 2008, s. 744). Stanowisko doprowadziło do decyzji o militarnym rozwiązaniu kwestii spornego terytorium. Chorwacka armia pod dowództwem generała Ante Gotoviny skoncentrowała swe siły wzdłuż linii frontu, przygotowując się do szybkiego i skoordynowanego natarcia na kluczowe punkty serbskiej obrony. Operacja „Burza” rozpoczęła się o świcie 4 sierpnia 1995 roku, a w ciągu zaledwie czterech dni akcji strona chorwacka doprowadziła do odzyskania kontroli nad większością okupowanych terytoriów, umożliwiając reintegrację państwa, a w konsekwencji przyspieszając zakończenie wojny.

W chorwackiej narracji wejście 5 sierpnia wojsk do Knina – ówczesnej stolicy Republiki Serbskiej Krajiny – było zarówno rzeczywistym, jak i symbolicznym końcem RSK oraz triumfem w walce o „odbudowę” i „integralność” państwa chorwackiego. Symboliczny dzień wkroczenia wojsk chorwackich do Knina, dawnej stolicy Królestwa Chorwacji, oraz samo miasto z górującą nad nim twierdzą stały się kluczowymi nośnikami pamięci zbiorowej w chorwackiej narracji na temat operacji „Oluja”. To właśnie tego dnia obchodzone są także jedne z najważniejszych świąt państwowych w Chorwacji – Dan pobjede i domovinske zahvalnosti oraz Dan hrvatskih branitelja (pol. Dzień Zwycięstwa i Wdzięczności za Ojczyznę oraz Dzień Obrońców Chorwacji)¹⁰. Knin natomiast zyskał status najważniejszego miejsca pamięci narodowej, zarówno w wymiarze topograficznym (miejsce upamiętniania), jak i symbolicznym (*lieu de mémoire*) (Saryusz-Wolska & Traba, 2014, ss. 229–232). W chorwackim dyskursie historycznym powrót „pierwszej stolicy średniowiecznej Chorwacji” do macierzy wiązany jest ze spełnieniem wielowiekowego marzenia narodowego o niepodległości (Czerwiński, 2020, s. 660). Od 2000 roku to właśnie w Kninie odbywają się najważniejsze oficjalne uroczystości rocznicowe związane z operacją „Oluja”. Przy tym należy nadmienić, że obchodzono je już od pierwszej rocznicy zwycięskiej akcji, jednak w czasie powojennej prezydentury Franja

¹⁰ Franjo Tuđman, obejmując urząd prezydencki na drugą kadencję, złożył przysięgę 5 sierpnia 1997 roku, czyli w drugą rocznicę operacji „Burza” (zob. np. Banjeglav, 2012, s. 145).

Tuđmana (1990–1999) obchody rocznicowe nie miały tak dużego znaczenia i doniosłego charakteru, jak jest obecnie. Wówczas komemoracja „Burzy” była wydarzeniem marginalnym, bez rozbudowanych ceremoniałów państwowych. Wynikało to m.in. z kontrowersji związanych z waloryzacją tej operacji wojskowej i jej skutków społeczno-politycznych przez obie strony konfliktu oraz obaw przed międzynarodową reakcją.

W latach 1996–2004 uroczystości rocznicowe miały raczej skromny charakter, przy czym stopniowo rosło polityczno-symboliczne znaczenie obchodów knińskich. Analizując dostępne źródła z tych lat – w tym przede wszystkim przekazy medialne i materiały z oficjalnych rządowych stron internetowych – dostrzec można, że komemoracja nie rzadko sprowadzała się do złożenia wieńca przez przedstawicieli kancelarii premiera lub prezydenta i to częściej na Ołtarzu Ojczyzny (chorw. *Oltar domovine*) lub na centralnym chorwackim cmentarzu Mirogoj w Zagrzebiu niż w Kninie. Do 2000 roku jedną z głównych przestrzeni komemoracyjnych był właśnie Ołtarz Ojczyzny pod twierdzą Medvedgrad w pobliżu Zagrzebia – miejsce bardzo symboliczne, upamiętniające chorwackich żołnierzy poległych w wojnie ojczyźnianej. Jego odsłonięcia dokonał z okazji Dnia Państwowości (chorw. Dan državnosti) 30 maja 1994 roku prezydent Franjo Tuđman. *Oltar domovine* składa się z kamiennych bloków o różnej wysokości oraz sześciu niebieskich szklanych paneli (symbolizujących Morze Adriatyckie), które ustawiono w kształcie chorwackiego herbu. Kamienne bloki przedstawiają chorwackie symbole z czasów księcia Branimira oraz zawierają wersy hymnu narodowego, a wieczny ogień służy upamiętnieniu ofiar wojny. Natomiast w pierwszej chorwackiej stolicy odbywały się początkowo tylko drobne, nieoficjalne wydarzenia upamiętniające w postaci mszy, kameralnych koncertów czy konkursów organizowanych przez społeczności lokalne.

Państwowe obchody w Kninie z czasem zaczęły zyskiwać zarówno na swej rytualnej oprawie, jak i na randze politycznej. Od wielu już więc lat komemoracja tego wydarzenia przebiega tam według podobnego scenariusza, wypełnionego rytuałami, które odzwierciedlają swoistą sakralizację tego miejsca w chorwackiej historii najnowszej. Wśród stałych elementów uroczystości są msza, składanie wieńców, pochody, wystąpienia polityków, duchownych oraz weteranów, a także koncerty i wydarzenia towarzyszące takie jak pokazy lotnicze czy występy artystyczne (*Knin: Središnja proslava...*, 2005). Działania te ukierunkowane są na homogenizację pamięci zbiorowej przez wytwarzanie zbiorowych emocji i umacnianie więzi wspólnoty (Rekść, 2019, ss. 287–298). Obchody przyciągają nie tylko lokalną społeczność, ale także liczne organizacje zrzeszające obrońców oraz Chorwatów

z całego kraju i z zagranicy, dla których obecność w Kninie ma wymiar nie tylko patriotyczny, ale wręcz pielgrzymkowy.

Obchody tradycyjnie rozpoczynają się od uroczystego wciągnięcia chorwackiej flagi na maszt na twierdzy knińskiej, co jest nawiązaniem do momentu zwycięstwa i wyzwolenia miasta¹¹. Następnie nad miastem przelatują samoloty wojskowe i cywilne, a ulicami rusza pochód żołnierzy i obrońców (chorw. *branitelji*)¹², którym towarzyszą oficjalni goście i mieszkańcy Knina. Kluczowym punktem obchodów są przemówienia polityków, które wybrzmiewają w twierdzy, na stadionie bądź – od 2012 roku – na placu miejskim przed monumentalnym pomnikiem Oluja 95 (*U Kninu svečano...*, 2015; Redakcija – 021Portal, 2023).

Pomnik Oluja 95 to kolejne miejsce symbolicznie upamiętniające zwycięstwo narodu chorwackiego, wokół którego tworzona jest ideologiczna przestrzeń pamięci zbiorowej. Powstał on z inicjatywy i w wyniku współpracy władz miasta Knin oraz organizacji zrzeszających obrońców. Uroczystego odsłonięcia dokonało 4 sierpnia 2011 roku szesnastoro dzieci chorwackich obrońców, którzy zginęli w wojnie niepodległościowej – był to symbol szesnastu lat, które minęły od operacji „Oluja”. Pomnik swym kształtem miał „emanować chorwacką wolnością” wywalczoną w słynnej operacji „Burza”. Stanowi dzieło architekta Tonka Zaninovicia i rzeźbiarza Petara Dolicia. Autorom udało się wspólnie stworzyć „harmnijną, artystycznie atrakcyjną i funkcjonalną całość” (Bešlić, 2011). Zaninović wkomponował w projekt architektoniczny otaczające plac budynki mieszkalne i obiekty użyteczności publicznej, tworząc tym samym przestrzeń pamięci współgrającą z otoczeniem. Druga część pomnika – rzeźba autorstwa Dolicia – to odlew aluminiowy imitujący wodospad. Składa się on z dwóch elementów układających się w kształt litery V – symbol zwycięstwa. Wewnątrz rzeźby przedstawiającej zatrzymaną chwilę pojawia się szczelina, która niczym błysk (chorw. *bljesak*) zwiastuje burzę (chorw. *oluja*). W łuku triumfalnym o kształcie prostokąta jedną część powierzchni wewnętrznej pokryto łuskami po nabojach symbolizującymi odciski i ślady operacji „Oluja”. Wartością pomnika są także wkomponowane w całość pisemne świadectwa o uczestnikach tego wydarzenia, informacje o innych ważnych bitwach wojny ojczyźnianej oraz wiersze poetów chorwackich, amerykańskich i rosyjskich (Bešlić, 2011).

¹¹ Po raz pierwszy sięgnięto po symbolikę tego aktu podczas obchodów piątej rocznicy operacji „Burza”.

¹² W niniejszym tekście określenie *branitelj* tłumaczone jest przede wszystkim jako „obrońca”, przy czym w powszechnym obiegu funkcjonuje również jego inny odpowiednik, „weteran”. Zgodnie z chorwackim prawem status *hrvatski branitelj* otrzymują osoby, które w sposób zorganizowany uczestniczyły w obronie niepodległości, integralności terytorialnej i suwerenności Republiki Chorwacji w czasie wojny ojczyźnianej (1991–1995).

Należy podkreślić, że bardzo ważny element upamiętnienia operacji „Oluja” stanowią ceremonie religijne, a najistotniejszą rolę odgrywa w nich Kościół katolicki. Po oficjalnych przemówieniach uczestnicy obchodów udają się w uroczystej procesji do kościoła, gdzie odprawiana jest msza za poległych żołnierzy i za ofiary wojny. Oprócz modlitw i oddania czci zmarłym duchowni głoszą kazania, w których często kładą nacisk na wartość pokoju i pojednania. Kościół katolicki przez swoje uczestnictwo w uroczystościach rocznicowych pełni funkcję wykraczającą poza czysto religijną. Jego obecność i wsparcie komemoracji „Burzy” mają znaczenie symboliczne – wnoszą do obchodów wymiar duchowy, podkreślają, że pamięć o przeszłości, ofiarach i bohaterach narodowych jest istotna dla współczesnego społeczeństwa chorwackiego, a także współtworzą i wzmacniają narodową narrację tożsamościową. Jak bowiem wiadomo, „katolicyzm jest ośrodkiem chorwackiej tożsamości narodowej” (Sokolić, 2022, s. 171), a Kościół po wielokroć deklarował się jako obrońca chorwackiego narodu i państwa¹³.

Najważniejszymi uczestnikami chorwackich obchodów rocznicy operacji „Oluja” są jednak *branitelji* – obrońcy, których dokonania i zasługi dla niepodległości i integralności państwa chorwackiego zajmują centralne miejsce w narracjach o zwycięskiej wojnie oraz w przemówieniach komemoratywnych. Podkreślenie ich roli ma wymiar nie tylko historyczny i symboliczny, lecz również polityczny – uznanie, szacunek i wyróżnienia zyskują szczególne znaczenie, zwłaszcza w przestrzeni publicznej skupionej na mitologii sukcesu. W latach 2014–2015, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom społecznym i chcąc dodatkowo uhonorować obrońców, ich reprezentanci zostali zaproszeni do wygłoszenia wystąpień podczas głównych uroczystości¹⁴. Jednak krytyczne wobec władz przemówienia

¹³ Do ostatecznego potwierdzenia homogenizacji tożsamości narodowej i religijnej doszło po II wojnie światowej, przy czym w istocie chodzi o tożsamość wyznaniową (Sokolić, 2022, s. 171). Przynależność do wspólnoty katolickiej równoznaczna była z utożsamieniem się z chorwacką nacją, stąd też przedstawiciele innych wyznań (dotyczy to przede wszystkim prawosławnych Serbów) uznawani byli za „obcych”, a więc – zwłaszcza w czasie konfliktu zbrojnego – za wrogów: „Wielu ochotników uważało konflikt za religijne wezwanie zarówno do obrony Chorwacji, jak i wiary katolickiej” (Sokolić, 2022, s. 171). Ivor Sokolić zwraca uwagę na to, że ów ścisły związek Kościoła i państwa znajduje odzwierciedlenie w przemówieniach zarówno polityków, jak i duchownych, a powszechnie znane i bardzo popularne w Chorwacji wyrażenie *Bog i Hrvati* (pol. Bóg i Chorwaci; pierwotnie hasło to było wykorzystywane przez założoną w 1861 roku przez Ante Starčevicia Chorwacką Partię Prawa (chorw. Hrvatska stranka prava), a reaktywowane zostało pod koniec XX wieku; Gross, 2000, s. 29; Puškarić, 2005, ss. 217, 227) „symbolizuje wspólne cierpienie narodu-ofiary i Kościoła” (Sokolić, 2022, s. 171). Zdaniem Sokolicia powiązania między Kościołem katolickim i narodem chorwackim są tak silne, że pojęcia katolicyzm i chorwakość stosowane są wymiennie (Sokolić, 2022, ss. 177, 180–181). Wartej uwagi analizy roli, znaczenia i Kościoła katolickiego w Chorwacji w procesie przemian społeczno-politycznych toczących się w latach dziewięćdziesiątych XX i na początku XXI wieku dokonuje Aleksandra Borowiec w artykule *Kościół katolicki w Chorwacji wobec problemów współczesności* (Borowiec, 2005, ss. 183–203).

¹⁴ Bardzo ciekawą analizę narracji obrońców na temat wojny ojczyźnianej (w tym także operacji „Oluja”), jej skutków i znaczenia dla ukonstytuowania się państwa, a także aktualnej sytuacji w Chorwacji i obecnego statusu obrońców w kraju przedstawia w artykule *Heroji na marginama. Branitelji, elite i narativ o ratu* Ivor Sokolić. Autor tekstu – na podstawie

weteranów – zwłaszcza w roku wyborczym 2015 – doprowadziły do ograniczenia tej praktyki w latach kolejnych z obawy przed nadmiernym upolitycznieniem i podsycaniem konfliktów politycznych w przestrzeni pamięci narodowej. Warto dodać, że środowiska obrońców są tradycyjnie przychylne partiom prawicowym i nacjonalistycznym, zwłaszcza związanym z Chorwacką Wspólnotą Demokratyczną (chorw. Hrvatska demokratska zajednica – HDZ) i premierem (od 2016 roku) Andrejem Plenkovićem. Sama HDZ konsekwentnie wykorzystuje obrońców oraz symbole i retorykę wojenną do budowania swojego wizerunku i legitymizacji swoich działań (Salvia, 2023). Dla wielu obrońców wojna domowa pozostaje tematem żywym – nie tylko w kontekście historycznym, ale także w aktualnej rzeczywistości społecznej i politycznej. Często podkreślają oni swoje rozczarowanie z powodu powolnego tempa reform, trudnej sytuacji polityczno-gospodarczej oraz marginalizacji społecznej¹⁵. W ich narracji wojna nie została zakończona – zagrożenia dla suwerenności, tożsamości narodowej i jedności wspólnoty są nadal realne, a winą za ten stan rzeczy obarczani są zarówno przeciwnicy polityczni w kraju, jak i siły zewnętrzne (m.in. Serbowie, instytucje Unii Europejskiej, trybunały międzynarodowe). Obrońców cechuje duże zaangażowanie polityczne i ideologiczne. Nawet za cenę własnego politycznego uprzedmiotowienia i ideologicznej instrumentalizacji są gotowi brać udział w działaniach mających na celu obronę nie tylko chorwackiej suwerenności, jedności granic państwa czy tożsamości (narodowej, religijnej), ale także pamięci o wojnie, jej ofiarach i bohaterach. Stąd też chętnie włączają się w obchody rocznicowe, a przemówienia ich przedstawicieli stanowią jeden z centralnych punktów uroczystości knińskich.

Obchody rocznicy operacji „Oluja” mają również odmienny wymiar. Pomysł stworzenia alternatywy dla oficjalnych uroczystości w Kninie powstał w 2003 roku, gdy Markowi Perkovićowi Thompsonowi¹⁶ odmówiono wykonania podczas oficjalnej komemoracji jednego

materiału pozyskanego w badaniach terenowych – przytacza wypowiedzi obrońców, dokonuje klasyfikacji tematycznej zagadnień najczęściej przez nich poruszanych oraz kreśli szkic ich całościowych narracji dotyczących m.in. wojny (na które składa się taka problematyka jak: obrona, walka i przetrwanie, agresorzy), rozpadu Jugosławii, wiktymizacji, marginalizacji czy zapomnienia (Sokolić, 2022, ss. 172–182).

¹⁵ Mimo że chorwackie prawo przewiduje dla nich i ich rodzin szczególną ochronę i przywileje, to wielu weteranów pozostaje trwale na marginesie społecznym, zmagając się z bezrobociem, problemami zdrowotnymi lub wykluczeniem. Tymczasem wykorzystanie tej grupy przez polityczny establishment nie przyniosło realnej poprawy ich sytuacji – przeciwnie, przyczyniło się do utrwalenia negatywnych stereotypów (postrzega się ich m.in. jako zakłócających porządek, przeszkody na drodze do postępu, osoby problematyczne) oraz stworzenia swoistego kręgu marginalizacji i społecznego odrzucenia (Sokolić, 2022, ss. 174–177, 182).

¹⁶ Marko Perković Thompson należy do grona najbardziej ambiwalentnie ocenianych postaci we współczesnym życiu publicznym Chorwacji, a jego wystąpienia (zarówno artystyczne, jak i publicystyczne) budzą silne emocje i wywołują liczne kontrowersje (np. Czerwiński, 2005, s. 115). Przez wielu uważany jest za „nowego bohatera narodowego”, idola chorwackiej prawicy, a Ivana Puškarić w poświęconym mu artykule nazywa go „postmodernistycznym fenomenem

z najpopularniejszych i najbardziej symbolicznych (ale też najbardziej kontrowersyjnych) utworów tego artysty – *Bojna Čavoglave*¹⁷. W efekcie Thompson zaprosił swoich sympatyków do miejscowości Čavoglave, z której pochodzi. Z czasem spotkania te przerodziły się w wielkie oddolne, chętnie i licznie odwiedzane (z nawet ponad 100 tysiącami uczestników) „ludowe” (chorw. *pučki*) święto. Thompson stwierdził w jednym z wywiadów prasowych, że obchody w Kninie zostały zdominowane przez polityków, natomiast Čavoglave to miejsce autentycznej powszechnej narodowej/ludowej celebracji tego święta. Wraz z organizatorami podkreślał także, że w Čavoglave nie ma miejsca na politykę, tylko na wspólnotę, radość i pamięć o wydarzeniu (Galešić & Perković Thompson, 2015). W 2015 roku z okazji dwudziestej rocznicy organizatorzy zdecydowali się zrezygnować z alternatywnych uroczystości i przyjąć zaproszenie władz miasta do uczestnictwa w obchodach w Kninie, który – jak podkreślają – uważają za największy symbol operacji „Burza”. Rok później Marko Perković Thompson także wziął udział w oficjalnych uroczystościach, jednak – z powodu incydentów o charakterze nacjonalistycznym – spotkało się to z krytyką opinii publicznej i wycofaniem z tego pomysłu w kolejnych latach (Dobrovšak, 2022, s. 100; Pavlaković & Pauković, 2022, s. 33). Imprezy w Čavoglave od początku budzą ogromne zainteresowanie społeczne i medialne, a piosenkarz był wielokrotnie krytykowany w mediach m.in. za obecność i wykorzystywanie w ich trakcie kontrowersyjnych ustaszowskich symboli (Puškarić, 2005, ss. 217–222). Thompson uważa, że celem alternatywnych obchodów jest jednak

muzyczno-politycznym” oraz wskazuje, że *image* artysty i jego twórczość wywierają ogromny wpływ na chorwacką publiczność. Konstatację badaczki potwierdza np. to, że tegoroczny koncert Perkovicia w Zagrzebiu, który odbył się 5 lipca, zgromadził ponad pół milona jego zwolenników (!), a tylko w ciągu jednego dnia sprzedano ponad 280 tysięcy biletów, co jest światowym rekordem. Dla zobrazowania skali tego wydarzenia wystarczy wspomnieć, że w Zagrzebiu mieszka ok. 770 tysięcy osób, a cała Chorwacja liczy nieco mniej niż 3,9 miliona mieszkańców (dane wg spisu ludności z 2021 roku). Szczegółowej analizy zjawiska popularności Thompsona i jego wpływu na chorwacką sferę kulturalną, społeczną i polityczną dokonuje Puškarić w tekście *Marko Perković Thompson i jego świat* (Puškarić, 2005, ss. 205–234). W artykule badaczka stwierdza m.in., że piosenkarz „stał się pieśniarzem protestu, heroldem radykalnej, wojowniczej i populistycznej prawicy, najważniejszym popularyzatorem jej wartości ideologicznych oraz kulturalnych. Nazwano go «pierwszą w Europie pop-gwiazdą prawicowego protest songu». Znakomicie manipuluje modelami ludowej wrażliwości, epicką metaforą i polityczną aluzją” (Puškarić, 2005, s. 216).

¹⁷ Część komentatorów uważa jednak, że decyzja piosenkarza była wyrazem sprzeciwu wobec współpracy państwa chorwackiego z MTKJ w Hadze. Utwór *Bojna Čavoglave* powstał w 1991 roku i do dziś pozostaje najpopularniejszym dziełem Perkovicia Thompsona. Skomponowana na froncie pieśń wojenna bardzo szybko zyskała status nieoficjalnego hymnu wojny niepodległościowej, a jej twórcy przyniosła niesłabnącą sławę i wielką estymę wśród licznej grupy chorwackich sympatyków. Tekst pieśni opiera się na dobrze znanych motywach – w dużej mierze zestawionych dychotomicznie, tj. Chorwaci-bracia – Serbowie-bandyci/czetnicy, dom, walka na śmierć i życie, wolność, boska sprawiedliwość. Najwięcej kontrowersji wzbudza jednak pierwszy wers pieśni – *Za Dom – spremni!* – stanowiący jednoznacznie aluzję do ustaszowskiego zawołania z okresu II wojny światowej. Reprodukowanie rzeczzonego wersu, któremu niejednokrotnie podczas publicznych występów towarzyszy salut rzymski wykonywany przez fanów ubranych w czarną odzież, często opatrzoną ustaszowskimi symbolami, spotyka się z krytyką i potępieniem ze strony części opinii publicznej. W chorwackich sądach pojawiło się nawet kilka aktów oskarżenia przeciw Thompsonowi za implikowane przez zawołanie podżeganie do nienawiści, jednak każdorazowo wymiar sprawiedliwości w Chorwacji oczyszczał artystę z zarzutów, uznając, że nie dopuścił się on wykroczeń ani przestępstw związanych z zakłócaniem spokoju i porządku publicznego.

czysty patriotyzm i dbanie o pamięć, a wszelkie zarzuty polityczne i próby „skompromitowania” tej inicjatywy odrzuca jako nieprawdziwe i rozpowszechniane przez wrogo do niego nastawione środowiska polityczne i medialne (Galešić & Perković Thompson, 2015; I.Kri., 2010).

Chorwacka komemoracja „Oluji” stanowi obecnie jedną z najbardziej kontrowersyjnych, spolaryzowanych i upolitycznionych rocznic państwowych (TG., 2023)¹⁸. Stała się areną wewnętrznych sporów między politykami o odmiennych orientacjach światopoglądowych, a także głębokich napięć na linii Chorwacja–Serbia (Bokun, 2021)¹⁹. Każda ze stron przedstawia inną narrację, co znajduje odzwierciedlenie zarówno podczas samych komemoracji, jak i w medialnym przekazie na ich temat – w Chorwacji dominuje ton triumfu i zwycięstwa, w Serbii natomiast – pamięć o ofiarach, wysiedleniach i zbrodniach²⁰.

Mimo międzynarodowego uznania dla działań wojennych Chorwacji wiele państw – z Serbią na czele – postawiło jej poważne zarzuty, wskazując na brutalny charakter operacji „Oluja” i oskarżając stronę chorwacką o działania mające na celu nie tylko militarną dominację, ale także przeprowadzenie czystek etnicznych na terenach zamieszkałych przez ludność serbską. Z perspektywy chorwackiej oskarżenia tego typu były (i w dyskursie politycznym nadal bywają) najczęściej postrzegane jako próba delegitymizacji wywalczonej niepodległości i zakwestionowania heroicznego mitu narodowego o sprawiedliwej wojnie wyzwoleniczej.

¹⁸ Od 2004 roku udział w uroczystościach biorą i przemawiają podczas nich najwyżsi przedstawiciele władz państwowych – prezydent, premier i przewodniczący Saboru. Ich obecność i wystąpienia mają na celu nie tylko podkreślenie doniosłości obchodów rocznicowych, ale również nadanie im odpowiedniej rangi państwowej. Jednocześnie działania te wzmacniają narrację o jedności narodowej, konstruowaną wokół operacji „Burza” i jej znaczenia w najnowszej historii Chorwacji, tuszując (do pewnego stopnia) wewnętrzne spory polityczne.

¹⁹ W rocznicę rozpoczęcia chorwackiej operacji wojskowej na terytorium Krajiny Serbowie obchodzą Dan sećanja na sve stradale i prognane Srbe u akciji Oluja (pol. Dzień pamięci o ofiarach i wysiedlonych Serbach podczas operacji „Burza”), a praktykom upamiętniającym te wydarzenia towarzyszą rytuały podobne do tych po drugiej stronie granicy: składanie wieńców, przemówienia przedstawicieli elit politycznych, obecność prawosławnych duchownych oraz żołnierzy i weteranów. Największe kontrowersje budzą jednak przede wszystkim przemowy (głównie przedstawicieli władz państwowych) odzwierciedlające niewątpliwie narodową politykę pamięci historycznej i zawierające najczęściej treści nacjonalistyczne. W przemówieniach polityków serbskich wielokrotnie pojawiają się określenia, które przedstawiają operację „Oluja” jako zorganizowaną zbrodnię, zaplanowaną czystkę etniczną, a nawet największą czystkę etniczną w Europie od czasów II wojny światowej. Wskazuje się również na ciemne karty chorwackiej historii – przywołując analogie do działań państwa Ante Pavelicia i Franja Tuđmana (An. S. & Hina, 2018; Beta, 2020; Todorović, 2023; *Obilježeni Dan sećanja...*, 2023). Z uwagi na przyjętą kroatocentryczną perspektywę niniejszego opracowania problematyka serbskiego oglądu operacji „Burza” oraz towarzyszącej jej narracji została tu jedynie zasygnalizowana. Poglobiona analiza tej kwestii wymagałaby odrębnych, szczegółowych badań, których realizacja ze względu na ograniczenia techniczne oraz złożoność i wieloaspektowość zagadnienia wykracza poza ramy niniejszego tekstu. Warto jednak podkreślić, że konfrontatywne ujęcie omawianego problemu stanowi istotny kierunek dalszych refleksji badawczych i zasługuje na pogłębione studia w przyszłości.

²⁰ Złożoną i wciąż problematyczną kwestię związaną z exodusem serbskiej ludności z m.in. terenów chorwackich odbitych w wyniku operacji „Burza” omawia w artykule „Exodus” Serbów z Chorwacji i główne problemy związane z ich powrotem (1991–2002) Jędrzej Paszkiewicz (2003, ss. 119–133). Ciekawą, obszerną analizę proponują także Ante Nazor i Andrijana Perković Paloš w pracy *Analysis of the reasons for the departure of a part of the Serb minority from Croatia during Operation Storm in August 1995* (Nazor & Perković Paloš, 2022, ss. 1–39). Serbską perspektywę prezentuje natomiast np. Savo Štrbac w tekście *Oluja – udruženje zločinački poduhvat* (Štrbac, 2007, ss. 1–17).

W praktyce jednak brak rozliczeń z podnoszonymi już po zakończeniu działań wojennych oskarżeniami o zbrodnie wojenne okazał się jednym z najtrudniejszych wyzwań stojących przed niepodległym państwem chorwackim w procesie integracji z Unią Europejską. Jednym z warunków rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych była ścisła współpraca z Międzynarodowym Trybunałem Karnym dla byłej Jugosławii w Hadze i wydanie pod jego osąd najważniejszych dowódców operacji – Ante Gotoviny, Mladena Markača i Ivana Čermaka. Napięcie wokół tej kwestii wzrosło zwłaszcza po ogłoszeniu aktu oskarżenia przeciw Gotovinie w czerwcu 2001 roku. Reakcje rządu – powolność działań i umożliwienie mu ucieczki²¹ – wynikały w dużej mierze z obaw przed społecznym sprzeciwem i utratą kluczowego symbolu wojennego zwycięstwa i (nowego) bohatera narodowego²². W praktyce ewentualne przyznanie racji zarzutom o zbrodnie wojenne uderzałoby w fundament chorwackiej mitologii narodowej i kwestionowało opowieść o „Burzy” jako nowym początku i renesansie państwa (Banjeglav, 2012, s. 145).

Pod presją instytucji unijnych chorwackie władze podjęły jednak kroki prowadzące do zmierzenia się z tą trudną przeszłością. Z jednej strony dążono do wyraźnego dystansowania się od dziedzictwa ustaszy i państwa Ante Pavelicia – przyjęto *Deklarację o antyfaszyzmie* i akcentowano udział Chorwatów w walce z ideologią faszystowską. Z drugiej zaś działania operacyjne pozwoliły na ujęcie Gotoviny na Wyspach Kanaryjskich i przekazanie go trybunałowi w Hadze w 2005 roku. W samej Chorwacji wydarzenie to zostało przez część społeczeństwa odebrane jak zdrada narodowego bohatera w zamian za polityczną integrację z Europą. By uspokoić nastroje i podtrzymać spójność narodowej narracji, Sabor przyjął w 2006 roku specjalną *Deklarację o operacji „Burza”*, afirmującą to wydarzenie oraz mit wielkiego zwycięstwa narodu (*Oluja je veličanstvena...*, 2008; Jurić, Margetić, & Hudoletnjak, 2024)²³. W kolejnych latach, pod presją toczącego się procesu w Hadze, chorwackie elity polityczne niezmiennie odpierały oskarżenia

²¹ Krešimir Bagić, jeden z najważniejszych chorwackich literaturoznawców, krytyk literacki, poeta i wykładowca akademicki, w monografii poświęconej współczesnej literaturze chorwackiej, przybliżając czytelnikom chorwacką rzeczywistość pozaliteracką lat 2000, nie pomija Gotoviny, co więcej, poświęca mu nawet jeden z podrozdziałów – *Opowieść o generale Antem Gotovinie*. Bagić podkreśla, że: „Chorwacka opinia publiczna z uwagą śledziła wszystkie wiadomości i spekulacje na temat jego ucieczki. Można powiedzieć, że Gotovina przez kilka lat był najważniejszym tematem w kraju” (Bagić, 2023, s. 186). Ponadto przytacza interesujące przykłady popularności generała i wykorzystania jego nazwiska w hasłach reklamowych czy w formie graffiti, często mających charakter żartobliwy czy prowokacyjny (Bagić, 2023, ss. 186–187).

²² „W wielu miastach transparenty z jego [Gotoviny] wizerunkiem wisiały pod ochroną władz samorządowych. W grudniu 2004 r. w Zadarze niesiono jego portret w marszu mężczyzn odzianych w mundury HOS. Z kolei na obchodach bleiburskich w maju 2005 r., gdy przewodniczący Saboru Vladimir Šeks z HDZ przywołał związek NDH z faszyzmem, słuchacze odpowiedzieli mu okrzykami «Ante, Ante!» oraz gniewnym potrząsaniem podobiznami Gotoviny i Pavelicia” (Stryjek, 2020, s. 521).

²³ Ana Ljubojević w swojej analizie zwraca uwagę na kilka istotnych zapisów zawartych w tekście deklaracji, m.in. na dotyczące stwierdzenia, że „Burza” stała się „częścią chorwackiej pożytecznej przeszłości”, jak również tego, że „[...] potwierdza siłę mitów politycznych chwalcą operację «Oluja», ponieważ «obaliła mit [...] o sile, bohaterstwie i niezwyciężoności wojsk serbskich»” (Ljubojević, 2022, ss. 216–217).

strony serbskiej o zbrodni wojenne, przedstawiając „Oluję” jako akt obrony, praworządności i sprawiedliwości, a Knin jako święte miejsce chorwackiej pamięci i państwowości²⁴.

Przełomowe emocje wzbudził wyrok MTKJ z 2011 roku, w którym Gotovina i Markač zostali uznani za członków „połączonego związku przestępczego” i skazani na wieloletnie więzienie. W kraju zareagowano szokiem – aż 95% obywateli uznało wyrok za niesprawiedliwy, a poparcie dla akcesji do Unii Europejskiej gwałtownie spadło (Stryjek, 2020, s. 530). Chorwaccy liderzy polityczni, zgodnie z oczekiwaniami, również nie zgadzali się z wyrokiem trybunału. Premier Jadranka Kosor w przemówieniu wygłoszonym z okazji rocznicy operacji „Burza” *explicite* wyraziła wdzięczność dla obrońców, eksponując Gotovinę i Markača jako narodowych bohaterów i kwestionując zasadność decyzji trybunału, co było tylko potwierdzeniem, że uzasadnienie wyroku nie zostało przez chorwackie elity polityczne zaakceptowane jako prawda (historyczna) (Ljubojević, 2022, s. 218).

Spektakularny zwrot nastąpił w listopadzie 2012 roku po uniewinnieniu obu generałów przez sąd apelacyjny w Hadze – wieści te wywołały w kraju prawdziwą euforię i powszechną radość, podkreślaną masowymi zgromadzeniami i symbolicznymi przemówieniami. Jeszcze tego samego dnia generałowie Gotovina i Markač rządowym samolotem wrócili do kraju, gdzie byli witani z największymi honorami przez polityków, wojskowych i przez zwykłych obywateli. Wieczorem na rynku w Zagrzebiu wiwatowało na ich cześć ponad 100 tysięcy mieszkańców, a w czasie krótkiego przemówienia Gotovina²⁵ wypowiedział znamienne słowa „Wygraliśmy. To jest kropka nad i”. Zaznaczył również, że wojna należy już do przeszłości i zaapelował o skupienie się na przyszłości. Wyrok ten, w odbiorze społecznym i oficjalnym przekazie politycznym, oczyścił nie tylko samych bohaterów akcji, ale cały naród chorwacki – przywracając mit czystego, heroicznego zwycięstwa i wzmacniając narrację o sprawiedliwej wojnie ojczyźnianej (Ljubojević, 2022, s. 219).

Od tamtego czasu praktyki upamiętniające i rocznicowe nabrały jeszcze silniejszego wymiaru triumfalistycznego, akcentującego ciągłość między zwycięstwem w konflikcie lat

²⁴ W okresie od aresztowania Gotoviny do pierwszego wyroku (2006–2010) kolejni premierzy Chorwacji, tj. Ivo Sanader (2003–2009) i Jadranka Kosor (2009–2011), kategorycznie odpierali ataki strony serbskiej nazywającej operację „zbrodnią”: ripostowali, że to „Oluja” pokonała zbrodnię, protestowali przeciw obcej rewizji chorwackiej historii oraz powtarzali, że „Oluja” i Knin są świętością (Ljubojević, 2022, s. 217).

²⁵ Ante Gotovina jest jednym z największych współczesnych chorwackich bohaterów narodowych, symbolem suwerenności i wojennego zwycięstwa, cieszy się powszechnym szacunkiem i uznawany jest za wielki autorytet. Znamiennego 5 sierpnia 2019 roku odbyła się premiera filmu biograficznego *Generał* na temat Gotoviny. Obraz w reżyserii Antuna Vrdoljaka, mimo wielu negatywnych opinii krytyków (zarzutów o idealizację i gloryfikację Gotoviny, pominięcie kontrowersyjnych aspektów jego życia oraz stworzenie produkcji mającej charakter narodowej propagandy), osiągnął ogromny sukces i bił w Chorwacji rekordy popularności.

dziewięćdziesiątych a sukcesem moralnym odniesionym w Hadze²⁶. Uniewinniający generałów Gotovinę i Markacia wyrok oraz oficjalne przystąpienie Chorwacji 1 lipca 2013 roku do Unii Europejskiej sprawiły, że Chorwaci triumfowali i to po wielokroć: zwyciężyli w sporze międzynarodowym dotyczącym oceny legalności działań militarnych w ramach operacji „Burza”, odzyskali swoich bohaterów, a symbole implikujące ich postacie zyskały wręcz hagiograficzny wymiar oraz – co bodaj najistotniejsze – zmazano hańbę z historycznego zwycięstwa. Wagę tych zdarzeń można dostrzec m.in. w sugestywnych przemowach wygłaszanych w czasie komemoracji przez kolejnych prezydentów – Zorana Milanovicia (od 2020) i Kolindę Grabar-Kitarović. Milanović, mimo niechęci ze strony skonfliktowanych z nim obrońców, jeszcze wyraźniej podkreślał, że Chorwacja obroniła się nie tylko w Kninie, ale także w Hadze, i że zawsze broniła się w sposób zgodny z zasadami wojny. Grabar-Kitarović uwypuklała straty wojenne i ofiary działań militarnych, przy czym koncentrowała się na chorwackich żołnierzach i cywilach, którzy oddali życie za zwycięstwo w nierównej walce z wielkoserbskim agresorem (Ljubojević, 2022, ss. 219–220). W wystąpieniach kolejnych prezydentów i premierów konsekwentnie podtrzymywana jest zatem opowieść o akcji „Oluja” jako fundamencie niepodległej Chorwacji – w ten sposób realizuje się historyczne marzenie o państwowości i jedności narodu (*Govori predsjednika Vlade*, b.d.; *Oluju obilježavamo...*, 2020).

Przegląd i omówienie praktyk komemoracyjnych związanych z operacją „Oluja” oraz analiza narracji tożsamościowych pozwoliły ukazać, jak istotną rolę odgrywa to wydarzenie w procesie konstytuowania współczesnej chorwackiej tożsamości narodowej oraz w kształtowaniu narracji historycznej. Operacja ta, stanowiąca fundament mitu założycielskiego państwa, funkcjonuje nie tylko jako fakt historyczny, ale przede wszystkim jako symboliczny punkt odniesienia integrujący zbiorową pamięć i legitymizujący wartości narodowe. Praktyki upamiętniające za sprawą selektywnej rekonstrukcji przeszłości i wykorzystania określonych rytuałów komemoracyjnych z jednej strony służą wzmacnianiu poczucia wspólnoty, z drugiej natomiast stanowią pole napięć politycznych i społecznych, gdzie różne grupy i narracje konkurują o dominujący przekaz historyczny. Dwukierunkowość ich charakteru przejawia się zarówno w integracji wewnątrz wspólnoty narodowej, jak i w manifestacji tożsamości wobec podmiotów zewnętrznych. W efekcie rocznice operacji „Burza” stanowią nie tylko

²⁶ Ana Ljubojević przeanalizowała wypowiedzi polityków z obydwu stron sceny politycznej i na ich podstawie skonstruowała, że po uniewinnieniu chorwackich generałów starano się wyeksponować ciągłość: „1) wygranej wojny w 1995 roku i tej [wygranej sądowej] w 2012 roku; 2) tysiącletniego marzenia o suwerennym, niezależnym państwie, łącząc «królewskie miasto Knin» i «operację 'Oluja'» stanowiącą koronę wojny ojczyźnianej”; 3) wysiłku, aby osiągnąć poczucie jedności wspólnoty podobne do tego z okresu wojny; i 4) politycznej spuścizny pierwszego prezydenta Tuđmana” (Ljubojević, 2022, s. 218).

narzędzie utrwalania pamięci zbiorowej, lecz często również źródło napięć społecznych i politycznych, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym.

Zjawisko to wskazuje na złożoność zarządzania pamięcią historyczną w młodym, wciąż kształtującym się państwie, gdzie proces tworzenia wspólnoty narodowej nie był i nie jest wolny od kontrowersji i konfliktów. Kultura pamięci, jak pokazano, jest przez określone środowiska (polityków, duchownych, obrońców czy artystów) wykorzystywana instrumentalnie, co stanowi znaczącą przeszkodę w budowaniu pluralistycznej narracji narodowej. Działania takie tylko dodatkowo pogłębiają i tak już wyraźne podziały społeczne i istotnie ograniczają nie tylko przestrzeń debaty publicznej, ale także możliwości wzajemnego zrozumienia i pojednania.

Bibliografia

An. S., & Hina. (2018, sierpień 4). *Srbija obilježava Dan sjećanja na sve stradale i prognane u Oluji*. Tportal.hr. https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/srbija-obiljezava-dan-sjecanja-na-sve-stradale-i-prognane-u-olui-foto-20180804?meta_refresh=1

Anderson, B. (1997). *Wspólnoty wyobrażone: Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu* (S. Amsterdamski, Tłum.). Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.

Assmann, J. (2020). *Pamięć kulturowa: Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych* (A. Kryczyńska-Pham, Tłum.). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Bagić, K. (2023). *Wprowadzenie do literatury chorwackiej i jej polskiej recepcji: Cz. 1. Wprowadzenie do współczesnej literatury chorwackiej (1970–2010)* (L. Małczak, Tłum.). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. <https://doi.org/10.31261/PN.4180>

Banjeglav, T. (2012). Sjećanje na rat ili rat sjećanja? Promjene u politikama sjećanja u Hrvatskoj od 1990. godine do danas. W D. Karačić, T. Banjeglav, & N. Govedarica, *Re:vizija prošlosti. Politike sjećanja u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji od 1990. godine* (ss. 91–161). Asocijacija Alumni Centra za interdyscyplinarne postdiplomske studije; Friedrich-Ebert-Stiftung.

Benčić Kužnar, A. (2020). Domovinski rat i rad sjećanja: Od komunikacijskog prema kulturnom sjećanju. *Polemos*, 23(47), 33–51.

Bešlić, P. (2011, listopad 17). Impresivno sjećanje na Oluju. *Vijenac: Književni list za umjetnost, kulturu i znanost*, 19(462). <https://www.matica.hr/vijenac/462/impresivno-sjecanje-na-oluju-21990>

Beta. (2020, sierpień 4). *Dan sećanja na stradale i prognane Srbe u akciji Oluja*. N1info.rs. <https://web.archive.org/web/20250307234237/https://n1info.rs/vesti/a626277-dan-secanja-na-stradale-i-prognane-srbe-u-akciji-Oluja/>

Bokun, J. (2021, czerwiec 4). *Prijepori oko mjesta obilježavanja Oluje*. Vijesti.hrt.hr. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/prijepori-oko-mjesta-proslave-oluje-2002281>

- Borowiec, A. (2005). Kościół katolicki w Chorwacji wobec problemów współczesności. W M. Dąbrowska-Partyka (Red.), *W poszukiwaniu nowego kanonu: Reinterpretacje tradycji kulturalnej w krajach postjugosłowiańskich po 1995 roku* (ss. 183–203). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Czerwiński, M. (2005). Chorwacja między Europą a Bałkanami: Analiza dyskursu prasowego. W M. Dąbrowska-Partyka (Red.), *W poszukiwaniu nowego kanonu: Reinterpretacje tradycji kulturalnej w krajach postjugosłowiańskich po 1995 roku* (ss. 97–116). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Czerwiński, M. (2020). *Chorwacja: Dzieje, kultura, idee*. Międzynarodowe Centrum Kultury.
- Dobrovšak, Lj. (2022). Spomenici kao mjesta sjećanja na ratove u Hrvatskoj u 20. stoljeću. *Povijest u nastavi*, 33(1), 83–108.
- Erll, A. (2018). *Kultura pamięci: Wprowadzenie* (A. Teperek, Tłum.). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Galešić, I., & Perković Thompson, M. (2015, lipiec 31). *Čavoglave su nastale kao alternativa, kad su me u Kninu zatražili da ne pjevam Bojnu Čavoglave*. Dnevno.hr. <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/da-820267>
- Goldstein, I. (2008). *Hrvatska 1918–2008*. Europapress holding; Novi Liber.
- Govori predsjednika Vlade*. (b.d.). Vlada Republike Hrvatske. <https://vlada.gov.hr/govori-i-intervjui/govori-predsjednika-vlade/25294>
- Gross, M. (2000). *Izvorno pravaštvo: Ideologija, agitacija, pokret*. Golden marketing.
- Herić, B. (2023, sierpień 4). *Operacija koja je donijela mir: Oluja je utrala put konačnom oslobođenju Hrvatske, ali i BiH*. Klix.ba. <https://www.klix.ba/vijesti/regija/operacija-koja-je-donijela-mir-Oluja-je-utrala-put-konacnom-oslobodjenju-hrvatske-ali-i-bih/230804043>
- I. Kri. (2010, sierpień 6). *Sat i pol pod prijetnjama smrću: U Čavoglavama kamenovali ekipu HRT-a, izvukla ih policija*. Index.hr. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sat-i-pol-pod-prijetnjama-smrcu-u-cavoglavama-kamenovali-ekipu-hrta-izvukla-ih-policija/505432.aspx>
- Jurić, Ž., Margetić, S., & Hudoletnjak, M. (2024, sierpień 5). Akcija Oluja bila je najveći vojni pothvat i najveća vojna pobjeda u hrvatskoj povijesti. *Glas Slavonije*. <https://www.glas-slavonije.hr/novosti/hrvatska/2024/08/05/akcija-Oluja-bila-je-najveci-vojni-pothvat-i-najveca-vojna-pobjeda-u-hrvatskoj-povijesti-563037>
- Knin: Središnja proslava 10. obljetnice Oluje počela budnicom, polaganjem vijenaca i podizanjem stijega*. (2005, sierpień 5). Vlada Republike Hrvatske. <https://vlada.gov.hr/vijesti/knin-sredisnja-proslava-10-obljetnice-oluje-pocela-budnicom-polaganjem-vijenaca-i-podizanjem-stijega/6569>
- Korzeniewska-Wiszniewska, M. (2015). Operacja „Oluja” i spory wokół jej interpretacji. W A. Głowacki & S. L. Szczesio (Red.), *Bałkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego* (ss. 361–397). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8088-028-3.14>
- Ljubojević, A. (2022). Sjećanje na Hag. Utjecaj međunarodnog kaznenog pravosuđa na prakse sjećanja u Hrvatskoj. W V. Pavlaković, D. Pauković, & N. Židek (Red.), *Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj* (ss. 205–222). Srednja Europa.

Marijan, D. (2007). *Oluja*. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

Marijan, D., & Barić, N. (2020). *Raspad Jugoslavije i stvaranje hrvatske države*. AGM; Hrvatski institut za povijest.

Nazor, A. (2007). Riječ urednika. W D. Marijan, *Oluja* (ss. 7–27). Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

Nazor, A. (2011). *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih (Republika Hrvatska i Domovinski rat: pregled političkih i vojnih događanja 1990., 1991.–1995./1998.) / Greater Serbian aggression against Croatia in the 1990s (The Republic of Croatia and the Homeland War: Overview of political and military developments 1990, 1991–1995/1998)* (J. Paravić, Tłum.). Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

Nazor, A., & Perković Paloš, A. (2022). Analysis of the reasons for the departure of a part of the Serb minority from Croatia during Operation Storm in August 1995. *ST-OPEN*, 3, 1–39. <https://doi.org/10.48188/so.3.11>

Obilježen Dan sjećanja na stradale u „Oluji” u Prijedoru. (2023, sierpień 4). Radio Slobodna Evropa. <https://www.slobodnaevropa.org/a/Oluja-prijedor-hrvatska-srbija-bih/32533964.html>

Oluja je veličanstvena, sjajna pobjeda hrvatske vojske i hrvatskoga naroda. (2008, sierpień 6). Republika Hrvatska, Ministarstvo unutarnjih poslova. <https://mup.gov.hr/vijesti-8/Oluja-je-velicanstvena-sjajna-pobjeda-hrvatske-vojske-i-hrvatskoga-naroda/9124>

Oluju obilježavamo u znaku pobjede, zahvalnosti i ponosa, uz osjećaj pomirbe i pijeteta. (2020, sierpień 5). Vlada Republike Hrvatske. <https://vlada.gov.hr/vijesti/oluju-obiljezavamo-u-znaku-pobjede-zahvalnosti-i-ponosa-uz-osjecaj-pomirbe-i-pijeteta/30080>

Paszkiewicz, J. (2003). *Exodus Serbów z Chorwacji i główne problemy związane z ich powrotem (1991–2002)*. W S. Wojciechowski & R. Fiedler (Red.), *Europa – Polska – migracja* (ss. 119–133). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Pauković, D. (Red.). (2005). *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine”: Dokumenti*. Centar za politološka istraživanja.

Pavlaković, V. (2025, styczeń 23). Transitional justice, reconciliation and collective memory in the Balkans. *IDEES Magazine*, 2025(63). <https://revistaidees.cat/en/justicia-transicional-reconciliacio-i-memoria-historica-als-balcans/>

Pavlaković, V., & Pauković, D. (2022). Uokvirivanje nacije. Uvod u komemorativnu kulturu u Hrvatskoj. W V. Pavlaković, D. Pauković, & N. Židek (Red.), *Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj* (ss. 9–41). Srednja Europa.

Pavlaković, V., Pauković, D., & Židek, N. (Red.). (2022). *Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj*. Srednja Europa.

Pavličević, D. (2004). *Historia Chorwacji* (Ł. Danielewska, Tłum.). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Pleša, J. (2015). Oluja – bitka svih bitaka. *Essehist: Časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, 7(7), 135–143.

Puškar, I. (2005). Marko Perković Thompson i jego świat. W M. Dąbrowska-Partyka (Red.), *W poszukiwaniu nowego kanonu: Reinterpretacje tradycji kulturalnej w krajach postjugosłowiańskich po 1995 roku* (ss. 205–234). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Redakcija – 021Portal. (2023, sierpień 5). *Sjećanje na Oluju: Hrvatska slavi Dan pobjede i domovinske zahvalnosti*. 021Portal.hr. <https://021portal.hr/sjecanje-na-oluju-hrvatska-slavi-dan-pobjede-i-domovinske-zahvalnosti>

Rekšć, M. (2019). *Wyobrażenia zbiorowe społeczeństw byłej Jugosławii w XXI wieku: Perspektywa politologiczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8142-291-8>

Salvia, V. (2023, sierpień 5). *Oluja je pretvorena u poprište desničarenja i ustašovanja. Za to je kriv HDZ*. Index.hr. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/zasto-je-proslava-oluje-pretvorena-u-desnicarski-dernek-zbog-hdza/2484959.aspx>

Saryusz-Wolska, M., & Traba, R. (Red.). (2014). *Modi memorandi: Leksykon kultury pamięci*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Šokčević, D. (2016). *Hrvatska od stoljeća 7. do danas* (L. Kovács, I. Tomek, & Đ. Bubreg, Tłum.). Durieux, Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj.

Sokolić, I. (2022). Heroji na marginama. Branitelji, elite i narativ o ratu. W V. Pavlaković, D. Pauković, & N. Židek (Red.), *Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj* (ss. 167–185). Srednja Europa.

Stanković, R. (2022). Suvremena filozofska perspektiva kulturnog sjećanja u Hrvatskoj. W V. Pavlaković, D. Pauković, & N. Židek (Red.), *Uokvirivanje nacije i kolektivni identiteti: Politički rituali i kultura sjećanja na traume 20. stoljeća u Hrvatskoj* (ss. 65–79). Srednja Europa.

Špac, H. (2023). *Bibliografija zbirke knjižnične građe o domovinskom ratu*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Stevanović, K. (2019, sierpień 4). *Operacija Oluja 24 godine kasnije: Jedni slave, a drugi se sećaju žrtava*. BBC News na srpskom. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49225764>

Štrbac, S. (2007). Oluja – udruženi zločinački poduhvat. *Bilten*, 114, 1–17.

Stryjek, T. (2020). *Współczesna Serbia i Chorwacja wobec własnej historii*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

TG. (2023, sierpień 5). *Udruge ističu: Zločini u Oluji odgovornost su sviju nas*. H-ALTER. <https://h-alter.org/vijesti/udruge-isticu-zlocini-u-oluji-odgovornost-su-sviyu-nas/>

Todorović, N. (2023, sierpień 3). *Vučić stiže u Srpsku: Sutra na obeležavanju dana sećanja na sve stradale i prognane Srbe u oružanoj akciji „Oluja”*. Blic.rs. <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-na-obelezavanju-dana-secanja-na-sve-stradale-i-prognane-srbe-u-oruzanoj-akciji/htk2rzq>

U Kninu svečano obilježena 20. obljetnica VRO „Oluja”. (2015, sierpień 5). Republika Hrvatska, Ministarstvo unutarnjih poslova. <https://mup.gov.hr/vijesti-8/u-kninu-svecano-obiljezena-20-obljetnica-vro-Oluja-216621/213086>

Žižić, J. (2024, sierpień 21). Uz obljetnicu operacije „Oluja”. Masovni bijeg Srba nije bio hrvatski državni projekt. *Glas Koncila*. <https://www.glas-koncila.hr/uz-obljetnicu-operacije-Oluja-masovni-bijeg-srba-nije-bio-hrvatski-drzavni-projekt>

Operation Storm in Croatian Collective Memory: Commemorative Practices and Selected Identity Narratives

Operation Storm (*Oluja*) was the key military operation of the Croatian forces during the Homeland War (1991–1995) and one of the most significant events in Croatia’s recent history. It functions as the foundation of the Croatian heroic narrative and a symbolic point of reference integrating collective memory and legitimising national values. The aim of this article is to review and discuss Croatian commemorative practices and selected identity narratives dedicated to Operation Storm, as well as to show how particular elements of anniversary celebrations shape collective memory and contribute to the construction and reinforcement of the national myth of victory. The commemoration of Operation Storm has become one of the most controversial, polarised, and politicised state anniversaries; consequently, the anniversaries of the operation serve not only as a tool for preserving collective memory but also as a frequent source of social and political tensions, both domestically and internationally.

Keywords:

Homeland War; Croatia; Operation *Oluja*; Operation Storm; anniversary; commemoration; identity

Operacja „Oluja” w chorwackiej pamięci zbiorowej: praktyki upamiętniające i wybrane narracje tożsamościowe

Operacja „Oluja” („Burza”) to kluczowa operacja wojsk chorwackich podczas wojny ojczyźnianej (1991–1995) i jedno z najważniejszych wydarzeń w najnowszej historii Chorwacji. Funkcjonuje ona jako fundament chorwackiej narracji heroizacyjnej i symboliczny punkt odniesienia integrujący pamięć zbiorową oraz legitymizujący wartości narodowe. Celem niniejszego artykułu jest omówienie chorwackich praktyk upamiętniających i narracji tożsamościowych poświęconych operacji „Burza” oraz ukazanie, jak poszczególne elementy związane z obchodami rocznicowymi wpływają na kształt pamięci zbiorowej oraz konstytuowanie i wzmacnianie narodowego mitu zwycięstwa. Chorwacka komemoracja operacji „Oluja”

stanowi obecnie jedną z najbardziej kontrowersyjnych, spolaryzowanych i upolitycznionych rocznic państwowych, w rezultacie więc jej obchody rocznicowe stanowią nie tylko narzędzie utrwalania pamięci zbiorowej, lecz często również źródło napięć społecznych i politycznych, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym.

Słowa kluczowe:

wojna ojczyźniana; Chorwacja; operacja „Oluja”; operacja „Burza”; rocznica; upamiętnianie; tożsamość

Citation:

Kurtok, A. (2025). Operacja „Oluja” w chorwackiej pamięci zbiorowej: praktyki upamiętniające i wybrane narracje tożsamościowe. *Adeptus*, 2025(22), Article 3516. <https://doi.org/10.11649/a.3516>

Publication History:

Received: 2025-03-19; Accepted: 2025-10-17; Published: 2026-01-27